

A Contribution to the Urban Planning of Tarnovo XII-XIV Century

Mirko Robov

National Archaeological Institute with Museum at the Bulgarian Academy of Sciences,
Bulgaria

Abstract: The examined sector is situated on three adjacent ledges, on the southernmost of which is discovered a large ensemble, encompassing an area of 900 m². It was constructed during the first half of the 13th century and existed until the fall of Tarnovo at the end of the 14th century. Two wings are discovered. The west wing is a chain building. The inner walls are plastered and the floors are covered with a brick pavement. The north wing (a dining hall) is constructed in a similar manner. A large domestic furnace is uncovered, as well as an elliptical heating equipment. The newly discovered ensemble is a contribution to the understanding of the urban planning of the sector. Here no traces were found of residential buildings, production and trade structures, necropoles, etc. In this context here was formed an urban environment, only with large enclosed ensembles, bordering with one another and inhabited by representatives of the eminent metropolitan aristocracy.

Keywords: Church, Complex, Closed Ensemble, Dining Room, Neighborhood

Принос към градоустройството на столично Търново /XII-XIV век/

Мирко Робов

Национален археологически институт с музей при Българска академия на
науките, България

Резюме: Разглежданият сектор е разположен върху три съседни перваза, на най-южния от които се разкрива голям ансамбъл, обхващащ площ от 900 m². Построен е през първата половина на 13 век и съществува до падането на Търново в края на 14 век. Открити са две крила. Западното крило е верижна сграда. Вътрешните стени са измазани, а подовете са с тухлена настилка. По подобен начин е изградено и северното крило (трапезария). Разкрита е голяма битова пещ, както и елипсовидно отоплително оборудване. Новооткритият ансамбъл е принос за разбирането на градоустройството на сектора. Тук не са открити следи от жилищни сгради, производствени и търговски постройки, некрополи и др. В този контекст тук е формирана градската среда, само с големи затворени ансамбли, граничещи един с друг и обитавани от представители на видната столична аристокрация.

Ключови думи: църква, комплекс, затворен ансамбъл, трапезария, квартал,

На 18 март 1879 г. се учредява първото в страната археологическо дружество – Търновското (Domuschiev, 1967). Основен момент в програмните му цели е

провеждането на археологичеки разкопки на хълма Трапезица. Те започват още същата година, т.е. само година след Освобождението на България (Beron, 2004). Още преди направата на Устава от избраната за целта комисия, с нейното изрично разпореждане веднага започват археологически сондажи на хълма (Beron, 2004). През втория етап от дейността му, в годината, когато Уставът на дружеството е утвърден от министъра на Народното просвещение, /т.е. 1884 г./ на Трапезица са организирани археологически разкопки в Югоизточния сектор на крепостта (Ovcharov, 1962). Те обхващат църкви с номера 3 и 4 (Beron, n.d.).

Това е всъщност първият етап на проучването на въпросните култови паметници, тъй като повторно тук се работи и през 1900 г. под ръководството на френския археолог Жорж Сьор, при известните негови мащабни разкопки на Царевец, Трапезица и Никополис ад Иструм (Nikolova, 1962).

Косвено свидетелство за това са откритите надписи върху камък с имената на участници в тези разкопки и означената година на тяхното провеждане – 1900 (Robov, 2011). Данни за резултатите от повторното разкопаване на църквата не са известни, нито по отношение на плана, нито на направените стратиграфски наблюдения.

В миниатюрата върху лист №2 от Ватиканския препис на Манасиевата хроника, сектора е отразен с крепостната стена и няколко църкви (Duychev, 1962).

Сега църква №3 е с частично запазени градежи и много малки пасажи от вътрешната цокълна стенопис. Видно от направеното описание, към началото на ХХ век, Васил Димов е установил повече запазени изображения в първия регистър на северната стена. Както пише авторът: „От стенописите /фреските/ днес се виждат само долните части от образи на боляри и светци и то по дължината на северната стена. Останалите стени са оголени от мазилката си. Фигурите в стенописите са подобни на ония в №XIII – повечето във военно-болярско облекло, а само някои от тях в духовно” (Dimov, 1915).

В общия план на Трапезица, тя попада в източната част на тясна тераса, която се развива към запад. От изток, крепостната стена по скалния венец отстои от апсидата на около 15 м. В този участък е очертано трасето на улица с посока север-юг. Тя следва конфигурацията на крепостната стена. По план църквата е еднокорабна, кръстокуполна, с един притвор. Общите ѝ размери са 13/8 м. Оформлението на фасадните стени и богатата допълнителна керамопластична украса определят църква №3 като представител на Търновската архитектурна школа с живописно-декоративните похвати, които познаваме от други проучени паметници на Царевец и по двата бряга на Янтра (Robov, 1996), (Robov, 2002).

Около църква №3, западно и югозападно от нея, върху две съседни тераси е оформен голям затворен представителен ансамбъл (Robov, 2015), (Robov, 2016), с два периода на плановото му изграждане /от 40-те години на 13 век до третата четвърт на това столетие и от края на 13-ти до края на 14-ти век, когато комплексът престава да функционира/. Подходът към ансамбъла е от югозапад, като широка

алея по хоризонталата на терена отвежда към порта, оформена като представително съоръжение – с дълбок, засводен проход, плочникова настилка, стенописана вътрешност и богато украсени фасадни стени с ефекта на смесения градеж и допълнителна керамопластична украса.

Каменна настилка, запазена непосредствено източно от портата отвежда към постройка с внушителни размери, единствена в плана на затворения ансамбъл. Към началото на проучванията, тя е ясно очертана в релефа на терена. Към тази сграда отвежда и каменната настилка от западната странична галерия на църквата, ориентирана в посока югозапад. Тя очертава вътрешна за комплекса алея, с ширина около 2,50 м. (Robov and Dochev, 2008). Сградата е двуделна, с обща дължина от 32 м по оста изток-запад. Развита е по протежение на общия южен зид. Спрямо останалите градежи в постройката, неговата дебелина от 1,50 м е внушителна. Самата постройка се състои от две части – сграда „А” от запад и сграда „Б” от изток.

Сграда „А” е оформена като навес, затворен с П-образен градеж. Северната му фасада, с дължина от 8,80 м, остава отворена. Целта е директна комуникация с портата. Западният зид на сградата опира до южната страница на портата, като точно равни по линията на външното лице със западното чело на съоръжението. Така се оформя дълга от около 6 м чупка към юг, на южния зид на комплекса, като разширение на плана, свързано със ситуирането на двуделната постройка.

Находките в сграда „А”, като подкови, сбруя, апликации, конски зъби показват, че в приземието е била разположена конюшната на комплекса.

Вътрешно стълбище, върху трапецовидна основа от грижливо обработени камъни, споени с хоросан, е отвеждало към горно ниво, пригодено най-вероятно за склад, за което свидетелстват и откритите тук оловни пломби, прикрепени към съхраняваните товари. Стълбището е ситуирано в югозападната част на сградата, непосредствено до вътрешното лице на южния зид. Градежът е от средни по големина, добре обработени камъни, на калова спойка. До съхраненото ниво на градежите, се констатира видим стремеж към редова зидария.

Общият за двуделната постройка южен зид, поради денивилацията на терена към юг, е натоварен с носеща функция в конструкцията на сградата. Именно върху него е падала основната тежест. Поради тази причина, той е със значителна дебелина – до 1,50 м, като същевременно е вкопан в терена, с 0,70 м под дълбоко от градежите с посока север юг. Тяхната дебелина е до 0,70 м. Същите особености се констатира в изграждането и оформлението на източната постройка /сграда „Б”/.

Сграда „А” е с размери 12,10/6,20 м. Установената дебелина на зидовете показва, че сградата е била поне двуетажна. Основа на каменно стълбище на хоросанова спойка, свързва плочниковата настилка с източната постройка /сграда „Б”/. Сградата е с дължина от 17 м, като ширината ѝ е над 8 м. Вътрешно членение, както и останки от подова настилка, не се установяват. Най-вероятно преградните конструкции са били паянтови. Многобройни фрагменти от строителна керамика и керемиди, вероятно вероятно са били използвани в нейното покритие.

На разстояние, приблизително съответстващо на ширината на сграда „А”, нивото на фундиране на западния зид на сграда „Б”, се повдига с около 0,50 м, като към север продължава на дължина от 3 м в едноредов градеж. Най-вероятно този едноредов градеж играе роля на стилобат за дървена колонада, върху която е стъпвал чардак. Приземието, на нивото на вътрешния двор на комплекса, е било оформено като подчардачно пространство. Т.е. северната /вътрешна за двора/ фасада е било оформена като представителна фасада на сградата.

Както посочихме по-горе, комплексът е ситуиран е върху две съседни тераси. На по-високата от тях, северната, е изградена църква №3. Функционална връзка към обширната тераса, северно от комплекса, не е установена. Следователно, установения ограден за двора зид от север е всъщност и северна граница на комплекса.

В общия силует на архитектурния ансамбъл, а и на този участък от крепостта Трапезица, църква №3 е въздействала като архитектурна доминанта. Чрез плочникова настилка, тя е свързана с единствената сграда в комплекса, ситуирана в югоизточната му част. Също с плочникова настилка, сградата е свързана с единствения установен подход към вътрешността на комплекса, през портата, в югозападната част от плана.

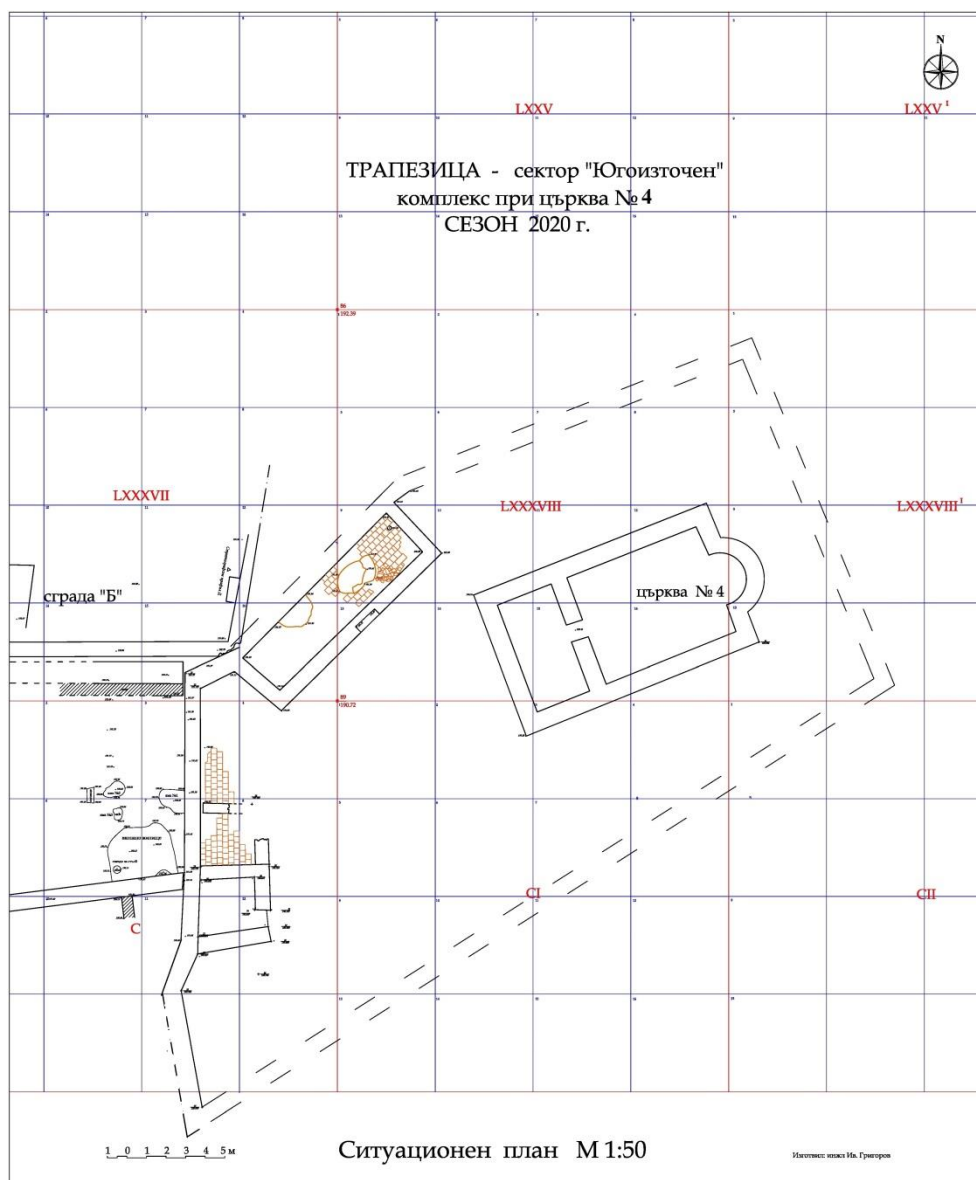
Като цяло, очертания архитектурен ансамбъл е включен в оградено дворно пространство, като естествената доминанта е самата църква. Тя е ситуирана на по-високата, северна тераса. Според установените при проучването данни, просъществувал е до края на 14 век.

Плановата и функционална характеристика на комплекса го определя като граждански комплекс, сходен с болярското жилище, северно от двореца на Царевец (Nikolova, n.d.). Той носи в плановите си особености елементи от традицията в устройството на някои от гражданските комплекси в столиците на Първото царство (Popkonstantinov, 1980), (Totev, 1995).

Изборът на това престижно място за изграждането на затворен комплекс е удачен от всяка гледна точка. Терасата е сред най-високите, които предлага билото на Трапезица. Тя е слънчева и хигиенична, с великолепен изглед, включително и към представителните институции на Царевец – двореца и патриаршията. Църква №3 е ситуирана в най-източната част на ограденото пространство, а това запазва целостта на дворното пространство. Неговата обща с площ от над 2,5 дка. Широка, около 3 м алея, е осигурявала на комплекса непосредствен излаз към трасето на основната комуникация в крепостта Трапезица, улицата между северната и южната порти.

Трапезица е втората по значимост съставна крепост на столично Търново в периода 12-14 век. Визираният в настоящото съобщение Източен сектор е разположен върху три съседни тераси по оста на естествената денивилация на терена от север към юг. Върху горните две тераси е изграден голям затворен граждански ансамбъл, разгърнат планово и композиционно около

структуроопределящата за комплекса църква №3. Плановите решения и функционалната му характеристика показват, че е обитаван е от високопоставено светско лице и с оглед резултатите от досегашните проучвания на крепостта, това с голяма вероятност би могло да бъде резиденцията на управителя на Трапезица. В общата градоустройствена картина на сектора, подходът към този ансамбъл е организиран с широка алея по хоризонталата на терена, която непосредствено го свързва с основната комуникационна артерия на крепостта, между нейните северна и южна порти.

Изображение 1. Комплекс при църква №4 /план/

Новоразкритият затворен ансамбъл при църква №4 в източната част на южната тераса, /Изображение 1 и 2/ е ново и съществено допълнение към градоустройствената картина в сектор Източен. Тя очертава структура и представителност, характерна за елитните зони в устройството на средновековния град в епохата на зрелия феодализъм.

Изображение 2. Комплекс при църква №4 /поглед отгоре/

Така, сам по себе си, новоразкритият представителен ансамбъл не е неочаквано откритие, предвид досегашните резултати в участъка и характера на комуникационната схема в сектора. Тук не на последно място, от съществено значение е и пълното отсъствие на жилищно строителство, организирано в столичен квартал, на съпътстващи структури, на производствени и търговски постройки, некрополи и т.н. В този смисъл тук се оформя градска среда, не предимно, а единствено с граничещи един с друг големи затворени ансамбли, обитавани от представители на столичната аристокрация. С пряк излаз към основната улица на крепостта, вероятно е бил организиран и достъпа до комплекса при църква №4. На този етап, това все още е хипотеза и предстояща проучвателска задача. Видно от плановете решения, мащабите и най-вече от оформлението на крилата, свързани с обетателите на въпросните ансамбли, те са с различно функционално предназначение и несъмнено са обитавани от високопоставени персони с различен статус в столичната йерархия – светски или църковни дейци.

В този смисъл, напълно естествено и двата комплекса престават да функционират с падането на Търново в края на 14 век. Изграждането на двата затворени ансамбъла се отнася към 40-те години на 13 век, като се предшества от дейността на голям комплекс за обработка на желязо. Разкрити са множество ковашки огнища, значителното количество крици и шлак. В съседство на производствените съоръжения са жилищата на железарите, както и техният некропол.

Археологическите разкопки в тази част на Трапезица са всъщност трети етап в проучване на църква №4 и прилежащия и терен от север, юг и запад, след разкопките на д-р Васил Берон през 1884 г. и на Жорж Съор през 1900 г., като освен самата църква е разкопана и част от дворното пространство.

Като цяло, върху най-южната от терасите, се установи нов голям затворен комплекс, оформен представително, който включва намиращата се в най-източната

част на терасата църква №4. Естествената последователност в строителната хронология и в плановото изграждане на подобен ансамбъл, е разгръщане на цялостните композиционни решения около съществуващ вече като даденост структурообразуващ елемент. В случая това е разположената в най-източната част от терасата църква №4.

Църква №4 разположена е непосредствено южно от църква №3, но на по-ниска тераса. Разкрита е при разкопките на д-р Васил Берон през 1884 год. (Mavrodinov, 1931). По план постройката е еднокорабна, кръстокуполна, от типа „стегнат кръст“. От изток завършва с тристенна апсида. Един притвор. Градена със смесен градеж. Наосът е с почти квадрани пропорции. Фасадите са пластично разчленени на двустъпални декоративни ниши, аркирани и несъмнено с богата керамопластична декорация, като при повечето църкви на хълма. Включена в комплекс, църква №4 трябва да е с план, включващ наличие и на странични галерии.

Оградният зид на комплекса затваря обща площ от около 900 м². В плана на западното крило /Изображение 3/ ясно са очертани три помещения, подредени във верижен план. Между последното помещение от север и северния ограден зид при северозападния ъгъл на комплекса, пространството съответства по размер на още едно, четвърто помещение. Такова вероятно е съществувало, също с открита фасада към вътрешния двор, тъй като и в този участък вътрешните стени са измазани с хоросан, напълно идентично с оформлението на интериора на останалата част от крилото.

Изображение 3. Западно крило на комплекса

Най-южното от помещенията е четвъртита постройка, с приблизително квадратен план. Подовата настилка е тухлена. В южната част на източния зид е оформен вход към вътрешния двор.

При следващите към север помещения от крилото, източния зид продължава като стилобатен градеж като основа на носеща конструкция от стълбове. Това показва, че в северната част на крилото помещенията от верижната постройка са оставали с открити фасади към дворното пространство. Самите колони са били солиден носещ елемент за помещенията от втория етаж на крилото.

Всички помещения от крилото са с измазани с хоросан вътрешни стени и с тухлени подови настилки. Всеки от тухлените пасажи е с размери 2,60/2,60 м.

Вътрешният северозападен ъгъл на комплекса е приблизително 1200 като задава посока на северния ограден зид югозапад-североизток. Това е наложено, за да се обхване максимална площ от север, без сериозно да се засегне конструкцията на югоизточния ъгъл на комплекса при църква №3. От друга страна, това илюстрира и хронологичната последователност тук, като очевидно при изграждането на северния ограден зид, гражданския комплекс от север вече е съществувал.

Изображение 4. Северно крило /трапезария/

Северно крило на комплекса /трапезария/. /Изображение 4/ Представлява правоъгълно помещение, с издължен план по оста североизток-югозапад. Помещението е с вътрешни размери: 11 м по оста изток-запад и 2,80 м. Входът към вътрешния двор на комплекса е приблизително в средата на южния зид. Вътрешността на сградата е оформена по сравнително еднотипен начин, с помещенията от западното крило. Вътрешните стени са измазани с хоросан, а подът е оформен с тухлена настилка, идентична с тази от западното крило и с елементи, очевидно от една и съща продукция. Тухлите са подредени в правилни редове по надлъжна ос на постройката /изток-запад/. В североизточния ъгъл, в специално гнездо в тухления под е поставено керамично гърне, така че устието му равни с нивото на тухления под. Съществен елемент в оформлението на интериора са две съоръжения със сходна функция – битова печ и съоръжение, за отопление на помещението. Битова печ. Запазена е основата с форма на полукръг. Съоръжението е допряно до вътрешното лице на северния зид. Отоплителното съоръжение е с елипсоидна форма. Състои се от отухлена глина, примесена с фрагменти от тухли. Откъм западната и северната му страни са поставени вертикално тухли и каменни плочи. Те ограничават околоръстния тухлен венец около съоръжението, оформен с фрагментирани тухли, идентични по дебелина с тези от подовата настилка.

Установеният факт, че църква №4 е включена в затворен архитектурен ансамбъл, предполага нейният план да бъде допълнен с наличие на странични галерии. Такива галерии са задължителен елемент към всички храмове в манастироустройствената практика на столично Търново.

Южна галерия /Изображение 5/. Общата ѝ външна дължина е 16,50 м. Стилobatният зид, като нисък фундамент върху който са стъпвали дървени колони като носещ елемент на еднокатен покрив, е двуредов. Граден е от грижливо обработени камъни, средни по големина. Спйката е калова. Полагането на въпросния зид следва естествената конфигурация на скалния венец, в резултат от което планът на галерията не е точен правоъгълника. В западния край ширината на галерията е 2,83 м, а в източния – 1,26 м. Това показва, че самата галерия в последователността на строителната хронология по-късно допълнение към плана на църквата.

Изображение 5. Църква №4. Странична галерия от юг

Предвид значимостта на църква №4 и най-вече на затворения представителен ансамбъл около нея, в очертавания на южната галерия е положена тухлена подова настилка. Запазен е пасаж с размери 2,50/1,70 м. Тухлите са правоъгълни, изработени в рамкови калъпи върху опесъчена основа. Положени са върху хоросанова подложка. В средата на стилobatният зид е оформен вход, като подходът към него от юг е старателно изсечен в скалата. Ширината на съоръжението, измерена между двете запазени страници е 1,10 м. Западна странична галерия /Изображение 6/. Ширината ѝ е от 2,65 до 2,80 м. Установена е дължина от 8,80 м, като северен стилобатен зид не е запазен. В северната част на галерията като стилобат е използвана здравата основа на варовиковия стерилен

пласт, като нивото му равни с останалата част от стилобата. Настилка не се установи. Малък пасаж от каменни плочи е свързан вероятно с обетаването тук в началото на 15-ти век.

Изображение 6. Църква №4. Странична галерия от запад

Установена е единствено северната страница на входа на комплекса. Тя е с дължина от 5,30 м и дебелина на градежа 1 м. Изградена със средни по големина камъни, в правилни редове, на хоросанова спойка. Посоката на съоръжението показва, че комуникацията е била организирана идентично с тази на светския ансамбъл при църква №3 /съседен от север на новоразкрития комплекс при църква №4/. Самото устройство на съоръжението очевидно е идентично с това на портата от съседния ансамбъл /то е със същите размери и същия характер на градежа, а това показва, че най-вероятно и новооткритото съоръжение ще е с данни за вътрешен свод носен от аркови пояси и плочникова настилка във вътрешността/.

Непосредствено западно от новоразкрития затворен ансамбъл е разкрита голяма постройка, допряна към външното лице на неговия западен зид. Издигната е през 40-те години на XIII век и е просъществувала до падането на Търново в края на XIV век. Напълно е възможно въпросната постройка да не е единична и самостоятелна сграда, с функция различна от тази на затворения комплекс /Изображение 7/. Възможно е, обаче, и друго планово-композиционно решение, при което функционално въпросната долепена постройка да е нсеразделна част от общия организъм на въпросния ансамбъл.

Изображение 7. Архиепска резиденция при църква №4. Поглед от запад

Западната постройка на двуделната сграда е правоъгълна по план. Градена е със средни по големина, добре обработени камъни, с оформени лица, положени в сравнително правилни редове. Споятка е калова. Дебелината на зидовете е 0,80-0,85 м. Ширината на постройката напълно съответства на ширината на терасата.

Като подход към входа на сградата отвън, е установена площадка настлана с малки, безформени камъни. На приблизително 3 м след входа, в посока към юг, от нея започва каменно стълбище, с ширина от 1,30 м. Стъпалата отвеждат в посока към улица по хоризонталата изток-запад, която преминава непосредствено северно от църква №14 и свързва участъка с централната улица на крепостта. Запазени частично са четири от стъпалата, които преодоляват денивелацията от около 0,70 м.

Освен намерената при предходните разкопки тук варовикова колона, са открити и две бази, които вероятно са елементи от конструкцията на постройката или пък произхождат от конструктивните решения в комплекса, примерно от неговото западно крило с открита фасада към вътрешния двор и втори етаж, носен от стълбове върху стабилната основа на стилобата от изток. И все пак, каква е била конкретната им функция е трудно е да се каже, тъй като не са намерени *in situ*.

Подовата настилка е с каменни плочи, като пасажи от тях са установени единствено в западната част на постройката, в близост до входа.

Новоразкритият затворен ансамбъл е допълнение към градоустройствената картина в сектор Източен. В контекста на досегашните резултати в участъка той не е неочаквано откритие. Тук са ситуирани три от най-представителните кръстокуполни храмове на Трапезица, тези с №3, 4 и 14. Констатира се пълно отсъствие на жилищно строителство, на производствени и търговски постройки, некрополи и т.н. В този смисъл тук се оформя градска среда с граничещи един с друг големи затворени ансамбли. Самата градоустройствена характеристика в сектора добива завършен вид към средата на 13-ти век. Все още не е напълно ясно как е била оформена комуникационната схема в сектора. Чрез широка алея по хоризонталата на терена гражданския комплекс при църква №3, е свързан с основната улица в крепостта, между северната и южната порти.

Възможно е по сходен начин да е бил организиран и достъпа до комплекса при църква №4, но това е предстояща проучвателска задача.

Двата съседни комплекса са различни по мащаб, в съотношение 3:1. Съществената разлика, обаче, е коренно различната им планова характеристика. Така, докато комплексът при църква №3 е доста сходен с гражданския комплекс, на терасата северно от двореца на Царевец, то плановото решение при южния ансамбъл донякъде наподобява столичната манастироустройствена практика от 12-14 век, с добре изследваните центрични планови решения. Тук, обаче, са налице и някои съществени отлики, най-вече в плана и които нямат аналог в устройствените елементи на търновските столични манастири. Тук естествено визирам западното крило. Очевидното сходство, обаче, с планово-композиционните решения като цяло, свързани с реализацията на гръцката или центрична схема в манастироустройствената практика на територията на столицата, а и в широк ареал на Балканите през епохата на зрелия феодализъм, навежда към сериозен извод, че този видимо много представителен ансамбъл е предназначен за високопоставено лице в столичната църковна йерархия. Именно резиденция, а не пореден столичен манастир видимо от устройството, а съответно и функционалното предназначение на основното от крилата, свързано с монашеските килии. Такова тук няма, а местообитанието на собственика на комплекса е било западното крило.

Въпросният комплекс очевидно трябва да се свърже с високопоставено църковно лице, в отлика от съседния от север ансамбъл, чийто светски характер е трудно оспорим. В този смисъл, като свързани с представители на столичния светски и църковен елит, напълно естествено и двата комплекса престават да функционират с падането на Търново в края на 14 век, когато е променен статутът на столичния светски и църковен елит.

Литература

- Beron, V. (2004).** Arheologicheski i istoricheski izsledvania (in Bulgarian). Valiko Tarnovo, Bulgaria, p.18 // [Берон, В. Археологически и исторически изследвания. Велико Търново, 2004 г., с.18].
- Beron, V. (n.d.).** Posledni sachinenia (in Bulgarian), p. 18 // [Берон, В. Пос. Съч., с.18].
- Dimov, V. (1915).** Razkopkite na Trapezitsa v Tarnovo (in Bulgarian), IBAD, vol 5, pp. 124-125 // [Димов, В.. Разкопките на Трапезица в Търново. ИБАД, V, 1915, с.124-125].
- Domuschiev, N. (1967).** Za datata na osnovavaneto na pyrvoto arheologicheskoto druzhestvo v Balgaria (in Bulgarian). Archeology IX, vol. 2, p. 61 // [Домусчиев, Н. За датата на основаването на първото археологическо дружество в България. Археология, IX, 1967, кн.2, с.61].
- Duychev, I. (1962).** Miniaturite na Manasievata letopis (in Bulgaria), Sofia, Bulgaria, p. 32 // [Дуйчев, И. Миниатюрите на Манасиевата летопис. С., 1962, с.32].
- Mavrodinov, N. (1931).** Ednokrabnata i krastovidnata tsarkva po balgarskite zemi do kraia na XIV vek (in Bulgarian), Sofia, Bulgaria, pp. 36-37 // [Мавродинов, Н. Еднокорабната и кръстовидната църква по българските земи до края на XIV в. С., 1931, с.36-37].
- Nikolova, Y. (1962).** Nyakolko dokumenta za razkopkite v Tarnovo i Nikopolis ad Istum prez 1900 g. (in Bulgarian), IOMT, vol. 1, Varna, Bulgaria, p. 35 // [Николова, Я. Няколко документа за разкопките в Търново и Никополис ад Иструм през 1900 г. ИОМТ, кн.1, Варна, 1962, с.35].
- Nikolova, Y. (n.d.).** Zhilishtnata arhitektura v Tarnovo prez XII-XIV vek (in Bulgarian), "St. Cyril and St. Methodius" TrVTU, vol. 8, book 2, IF, 1970-1971, pp. 111-121 // [Николова, Я. Жилищната архитектура в Търново през XII-XIV век. ТрВТУ „Кирил и Методий“, т.VIII, кн.2, ИФ, 1970-1971, с.111-121].
- Ovcharov, D. (1962).** Kam istoriata na parvoto arheologicheskoto druzhestvo v Balgaria (in Bulgarian). Archeology vol. 3, p. 70 // [Овчаров, Д. Към историята на първото археологическо дружество в България. Археология, 1962, 3, с.70].
- Popkonstantinov, K. (1980).** Grazhdanski kompleksi v Pliska i Preslav (in Bulgarian), The medieval Bulgarian city, Sofia, Bulgaria, pp. 117-118 // [Попконстантинов, К. Граждански комплекси в Плиска и Преслав. Средновековният български град. С., 1980, с.117-118;].
- Robov, M. (1996).** Bog i tsar v balgarskata istoria (in Bulgarian), Plovdiv, Bulgaria, p. 251 // [Робов, М. Бог и цар в българската история. Пловдив, 1996, с.251;].
- Robov, M. (2015).** Grazhdanskiyat kompleks v yugoiztochniya sector na Trapezitsa (in Bulgarian), Tarnovo Litarary School, vol. 10, Veliko Tarnovo, pp. 606-619 // [Робов, М. Гражданският комплекс в югоизточния сектор на Трапезица. Търновска книжовна школа, т.10, В.Търново, 2015, с.606-619].
- Robov, M. (2016).** Novootkrit kompleks v yugoiztochniya sector na Trapezitsa (in Bulgarian), Yearbook of the National Archaeological Museum, vol. 13, In honor of Prof. Violeta Nesheva, pp. 141-150 // [Робов, М. Новооткрит комплекс в югоизточния сектор на

Трапезица. Годишник на Националния археологически музей, 13, 2016. В чест на проф. Виолета Нешева, с.141-150;].

Robov, M. (2002). Risuvanata fasadna ukrasa na tsarkvata "sv. Dimitar" vav Veliko Tarnovo (in Bulgarian), Tarnovo Literary School, vol. 7, Vaeliko Tarnovo, Bulgaria, pp. 766-768 // [Робов, М. Рисуваната фасадна украса на църквата „Св. Димитър“ във Велико Търново. Търновска книжовна школа, т.7, Велико Търново, 2002, с.766-768].

Robov, M. (2011). Tsarkovnoto stroitelstvo v yugoiztochniya sector na Trapezitsa (in Bulgarian). Tarnovo Literary School, vol. 9, Veliko Tarnovo, Bulgaria, p. 633 // [Робов, М. Църковното строителство в югоизточния сектор на Трапезица. Търновска книжовна школа, т.9, Велико Търново, 2011, с.633].

Robov, M., Dochev, K. (2008). Arheologicheski razkopki na Trapezitsa, sector Yugoiztochen – tsarkva №3 (in Bulgarian), AOR in 2007, Sofia, Bulgaria, p. 689 // [Робов, М., Дочев, К. Археологически разкопки на Трапезица, сектор „Югоизточен“ /църква №3/. AOP през 2007 г., С., 2008, с. 689 и обр.1 на с.686].

Totev, T. (1995). Novi nablyudeniya i dannii za oblika na grazhdanskata arhitektura prez Parvoto balgarsko tsarstvo (in Bulgaria), Preslav Literary School, vol. 1, Shumen, Bulgaria, p. 321 // [Тотев, Т. Нови наблюдения и данни за облика на гражданската архитектура през Първото българско царство. Преславска книжовна школа, т.1, Шумен, 1995, с.321].

Доц. д-р Мирко Робов

Национален археологически институт с музей при Българска академия на науките, България

mrobov@abv.bg

AUTHOR'S DATA WERE PUBLISHED ACCORDING GDPR RULES AND PUBLICATION ETHICS OF THE JOURNAL (<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>)

Received: 29 November 2021

Accepted: 23 June 2022

Published: 30 June 2022

DOI: www.doi.org/10.55630/KINJ.2022.080103

KIN Journal, 2022, Volume 08, Issue 1

Science Series Cultural and Historical Heritage: Preservation, Presentation, Digitalization

Научна поредица Културно-историческо наследство: опазване, представяне, дигитализация

Научная серия Культурное и историческое наследие: сохранение, презентация, оцифровка

Editors

Prof. PhD. Petko St. Petkov
Prof. PhD. Galina Bogdanova

Редактори/съставители

проф. д-р Петко Ст. Петков
проф. д-р Галина Богданова

Copy editors

Assist. prof. PhD. Nikolay Noev
Assist. prof. PhD. Kalina Sotirova-Valkova
Paskal Piperkov

Технически редактори

гл. ас. д-р Николай Ноев
ас. д-р Калина Сотирова-Вълкова
Паскал Пиперков

© Editors, Authors of Papers, 2022

© Редколегия, Авторски колектив, 2022

Published by

Institute of Mathematics and Informatics
at the Bulgarian Academy of Sciences,
Sofia, Bulgaria

Издание на

Институт по математика и
информатика при Българска академия на
науките, София, България

<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

ISSN: 2367-8038